

Світлана Вавриш

КРАСІЧИНСЬКА НОТОЗБІРНЯ

У фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України у відділі мистецтв зберігається нотна колекція з Красічин відомих польських магнатів Сапег. Колекція має велику історичну цінність, оскільки презентує музичну культуру Галичини XVIII–XIX ст. Бібліотека володіє багатим матеріалом для подальших наукових досліджень. Адже відомо, що вивчення історії музики неможливе без знайомства з документальними джерелами, серед яких вагоме місце посідають нотні колекції, а їх дослідження дозволяє робити конкретні теоретичні висновки. Завдяки цьому ми знайомимося з художніми уподобаннями тої чи іншої доби, жанровими пріоритетами, формами побутування музики тощо. В давніх колекціях зберігається чимало нотних раритетів, рідкісних друків, рукописів, композиторських автографів, які можуть бути чи не єдиним зразком музичного твору. Знайомство з Красічинською нотозбірнею слід розпочати з історичних довідок.

Сапєги

Магнатський рід Сапег був одним із найславетніших у Польсько-Литовському князівстві, вважався другим за впливовістю та заможністю після королівського роду Радзивілів. Сапєги займали важливі державні пости, відігравали помітну роль в історії своєї країни. Серед них були литовські гетьмани, підканцлери, королівські послы, писарі, кардинали. Так, давні польські та іноземні документи згадують Льва Сапєгу (1557–1633), який підтримував висунення Лжедимитрія I на Московський престол. Підканцлер Литви Казимир Лев Сапєга (1609–1656), що мав великі статки в Ружанах та Чорнобилі, відзначився у польсько-російській війні 1654 р. Кардинал Адам Стефан Сапєга (1867–1951), якого Кароль Войтила назвав «справжнім патер patriae нації», під час гітлерівської навали допомагав польському підпіллю. Вдячні співвітчизники вшанували його пам'ять, встановивши монумент у Кракові перед фасадом Костелу францисканців.

Кардинал Адам Стефан Сапега

Семен Сапега

Своє коріння магнати ведуть від бояр Смоленщини, де вони мали родові землі в околицях м. Опаків. Першим відомим представником роду є Семен Сапега (1360–1457), який служив писарем при королівському дворі. З плином часу рід набуває потужності, Сапеги активно включаються у діяльність Речі Посполитої. Вагому роль у цьому відіграло прийняття католицької віри у 1514 р. Івашкою Сапегою (?–1517). Вже у XVII ст. смоленські бояри іменуються князями, ставши повновладними мужами Польської держави. Чи не по всій території Польщі, Литви, України, Білорусії, згодом Росії та Австрії з'являються родинні палаци Сапег. Свою резиденцію вони мали і у Львові. Нині, у приміщенні за адресою вул. Коперніка, 40а, міститься Львівська організація охорони пам'яток історії та культури. Одним з головних родових маєтків Сапег був Красічинський замок.

Львівський палац Сапег

Красічин

Красічин – невелике галицьке містечко на пограниччі України та Польщі, що знаходиться близько 9 км від Перемишля. Свою історію розпочинає у XVI ст., коли перемишльський каштелян та староста Станіслав з Красіц Сецінських або Красіцький заклав «містечко з замком над Сяном». Цікава історія міста пам'ятає бурхливі події татарських набігів, святкові урочистості на честь польських королів Яна Казимира, Зигмунта III Вази, який гостював тут у 1608 р. разом з дружиною Констанцією. Головною оздобою міста є замок, збудований у стилі Ренесансу. За період свого існування він неодноразово змінював своїх господарів. У 1835 р. князь Леон Сапега купив замок у старшого сина графині Пінинської Йозефа. Замок лишився власністю Сапег до 1944 р. Спочатку там містилася прядильня полотна та скатертин, але поступово будівля переростає в один з головних магнатських маєтків. Біля замку закладається великий парк, де за звичаєм Сапег в честь народження дитини висаджували дерево: для хлопчиків – дуб, для дівчаток – липу. Ті дерева донині носять імена своїх господарів.

Красічинський замок

Високе суспільне положення вимагало відповідного стилю життя, що мало світський характер. Магнати влаштовували чисельні прийоми, раути, провадили різноманітні учти, бали та концерти. В Красічині з'являється власна музична капела,

розміри якої, виходячи з репертуару нотної бібліотеки, відповідали великому симфонічному оркестру. До її складу входили також вокалісти, творче амплуа яких складалося, переважно, з камерних творів. Красічинська капела була не єдиною у музичних захопленнях Сапег. «Słownik muzyków polskich» подає інформацію щодо капел Сапег у Вільні, Варшаві, Полоцькому воєводстві, Ружані на пограниччі Литви та Білорусії, де функціонував музичний театр, оркестр якого нараховував близько 60 музикантів, серед яких були поляки, білоруси, італійці та французи. При ружанському театрі існувала музична школа з оперними та балетними класами.

Історія бібліотеки

З історії Красічинської нотозбірні вдалося встановити небагато. У вихорі II Світової війни значна її частина потрапила до Львова. Решта була розформована в різних містах Польщі. На сьогоднішній день існує єдиний каталог Красічинської нотної бібліотеки, створений спільно з Варшавським осередком документації та дослідження давньої польської музики на чолі з док. Т. Мацієвським.

Формування нотозбірні, ймовірно, розпочалося за Леона Сапегі (1803–1878) – маршалка Галицького сейму, першого з родини Сапег володаря замку. Подальше комплектування продовжив його син Адам Сапега (1828–1903) – польський політичний діяч, прихильник відокремлення Галичини від Австрії, а згодом її автономії у складі Австро-Угорської імперії. Про це свідчить підпис «Adam», який неодноразово зустрічаємо на сторінках музичних збірників.

Леон Сапега
(худ. Генрик Родаковський)

Адам Сапега

З метою поповнення музичної бібліотеки новою літературою Сапегі підтримували постійні контакти з багатьма музичними видавництвами та нотними книгарнями Європи. Титульні сторінки нотних видань подають багато цікавої інформації, включно з іменами видавців, адресами друкарень тощо. Нотні видання позначені містами Париж, Ліон, Тулуза, Амстердам, Гаага, Санкт-Петербург. Особливо тісними були зв'язки з австро-німецькими видавництвами Відня, Берліну, Оффенбаху

та Франкфурту-на-Майні, що цілком зрозуміло, адже з 1772 р. Галичина належала до Австрійської імперії.

Нотні аркуші зберігають безліч сигнатурних написів, які можуть свідчити про надходження поповнень з інших музичних колекцій. Зокрема, це написи «z Jachnowiec», «z Drezna», «Lwowska», «Francuzka». Оскільки більшість збірників з позначкою «z Jachnowiec» є рукописами струнних квартетів, можна зробити припущення, що в Яхновцях музикував струнний квартет, твори з репертуару якого пізніше були включені до Красічинської нотозбірні. Ноти до колекції надходили і від приватних осіб. Не виключно, що деякі лишилися від попередніх володарів замку. Зокрема читаємо, що твір «przed Azemią przesłany od p. Generala», «muzyka od p. Doctora Hamberla», «od p. Komendatowej», «dał nam p. Balambowicz», «przepisane z papierów Sieranowskiego Jana» та ін. Титульні сторінки кількох творів зберігають підпис «Ignaz Pleyel». Можливо, це автограф самого композитора, що свідчило б про знайомство Сапег з відомим музикантом. Тим більше, що в бібліотеці зберігається значна кількість його симфоній та струнних квартетів.

Фонди Красічинської бібліотеки неодноразово систематизувались, про що свідчать давні шифри, які не тільки констатують порядковий номер, але згруповані згідно характеристики на кшталт: «Dobra», «Muzykalna», «Dawna», «Wybrane». Критерієм нинішнього укладу бібліотеки став жанровий поділ, в межах якого позиції розміщені за прізвищами композиторів згідно абетки.

318 позицій каталогу умовно поділяються на 7 частин, де:

I – струнні квартети (82 позиції, Кр. 1–82)

II – інструментальні ансамблі (10 позицій, Кр. 83–90, 97–98)

III – увертюри (6 позицій, Кр. 91–96)

IV – симфонії (67 позицій, Кр. 99–165)

V – фортеп'янова музика (73 позиції, Кр. 166–238)

VI – вокальна музика (74 позиції, Кр. 239–312)

VII – опери (6 позицій, Кр. 313–318)

Окрему VIII частину з 32 позицій, що не були внесені до каталогу, становить додаток. До нього увійшли невизначені інструментальні партії, неукомплектовані твори або лише титульні сторінки.

Репертуар

Красічинська нотозбірня представляє, головню, світську салонну музику. Це особливо цінно, оскільки професійне мистецтво України тривалий час розвивалось майже виключно у сфері церковної музики, і чи не єдиною ланкою побутування світських жанрів до середини ХІХ ст. були магнатські капели. Прикладне значення магнатських капел відіграло вирішальну роль у формуванні салонного репертуару бібліотеки, представленого танцювальною та вокальною музикою, а саме популярними танцями полонезу, мазурки, кадрилі, менуету, польки, також камерно-вокальними жанрами романсу та канцонети.

Салонність, як головна риса Красічинської нотозбірні, все ж не обмежує рамки її репертуару. Серед композицій колекції є чимало зразків високопрофесійної музики відомих західноєвропейських композиторів, як Й. Гайдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен,

Ігнац Плейель, Ян Вангал, Карл Стаміц. У жанровому відношенні – це симфонії, увертюри, струнні квартети, концерти, опери тощо.

Наявність великої кількості симфоній в Красічинській бібліотеці свідчить про популярність симфонічної музики в замку, а також про високий виконавський рівень магнатської капели. Найбільш кількісно представлені симфонії Й. Гайдна. До колекції увійшли 22 симфонії видатного композитора (Кр. 107, 109–123).

Розповсюдженням у домашньому музикуванні Сапег був жанр струнного квартету. Найбільшу кількість, а саме 75, налічують квартети Ігнаца Плейеля (Кр. 50–68). Серед інших ансамблів – кілька секстетів, квінтетів, тріо та дуетів.

Опера, порівняно з іншими жанрами, не посіла важливого місця в Красічинській бібліотеці. Причиною тому могли бути особисті уподобання власників замку або складності, пов'язані з утриманням театральної трупи. Доброю оперною трупю пишалися лише окремі магнатські капели. З історії театрального мистецтва довідуємося про театри Станіслава Любомирського (1583–1649), який першим здійснив постановку опери в Польщі, Михайла Казимира Огінського, Кирила Розумовського та Дмитра Ширая, Миколи Шереметьєва та Сави Мамонтова. Чотири з шести опер Красічинської бібліотеки є анонімними, серед них одна польська опера «Зоська» (Кр. 318). Переважно всі мають партитурний виклад, що значно підвищує їх цінність.

Великої популярності в практиці красічинського музикування набула фортеп'янова музика. Свідченням того є чисельні транскрипції оперних номерів, симфонічних творів, увертюр, написаних для соло та фортеп'янових дуетів. Більшість клавірних композицій мають салонне спрямування, що влучно підкреслюється назвами «Пантофля», «Закоханий у 15 років», «Французька дама», «Троянда», «Королівське полювання», «Зоська», кадрили «Селянка». Побутове призначення фортеп'янових контрдансів (Кр. 211) підтверджують знайдені поміж нот дві рукописні брошури, в яких описані рухи та схеми популярних на той час танців. Брошури є цінною знахідкою для сучасних балетмейстерів, оскільки дають можливість достовірно відтворити танці минулих століть.

Серед танцювальної музики, яка звучала у Красічинському замку, знаходимо 17 українських козачків для різного виконавського складу, а саме: фортеп'яно, скрипки та камерного оркестру. Про вплив української культури говорять назви інших фортеп'янових анонімних опусів: «Думка» (Кр. 215), «Подольняк» (Кр. 218), полонез «Киянка» («Kiiówianka», Кр. 232) та дві транскрипції «Коломийки» (Кр. 232). Красічин, в силу свого географічного положення, органічно увібрав у себе польсько-українські традиції, адже місто знаходилось на перехресті двох національних культур. Польський музикознавець Й. Бартмінський у своєму дослідженні «*Kolędy krasieczyńskie jako zjawisko kultury pogranicza polsko – ukraińskiego*» згадує про спільні колядки, що однаково співались як польською, так і українською мовами. Наприклад, «*Mości gospodarzu, domowy szafarzu*» / «Добрий вечір тобі, пане господарю», або «*Gdy się Chrystus rodzi*» / «Бог предвічний народився» та ін.

Цілком можливо, що серед музикантів Красічинської капели були й українці. Таке припущення можна зробити з огляду на нотний аркуш, знайдений поміж нот Шостої симфонії ор. 7 Яна Вангала (Кр. 156). Цей аркуш містить учнівський запис

з композиції, зокрема чотириголосний акапельний уривок на духовний текст «Всякое дыхание да хвалит Господа». Не виключно, що музикант мав зв'язок з Перемишльською школою – першим на Галичині осередком української музичної культури.

Камерно-вокальна музика Красічинської бібліотеки також має салонне спрямування, її репертуар складається, переважно, з оперних номерів, що цілком зрозуміло, адже у XVIII–XIX ст. опера займала провідне місце на театральних сценах. Більшість творів знаходиться у популярних на той час музичних журналах на зразок «Journal d' Airs et Duos...», «Giornale Musicale del Teatro italiano di St. Pietrobuorgo», які призначалися для домашнього музикування. Особливим попитом користувалися твори з репертуару відомих співаків. Вокальні збірки представляють музику В. А. Моцарта, Джованні Паїзіелло, Доменіка Чімароза, А. Сальєрі, Дж. Россіні та ін. З польської вокальної музики зберігається лише один чоловічий квартет М(атвія – ?) Рудковського «Do zdrowia» на вірші Яна Кохановського (Кр. 300). М. Рудковський – композитор, диригент, член «Галицького товариства музичної освіти у Львові». У період 1850–60 рр. диригував хором Львівської Греко-католицької духовної семінарії та українським хором бурси Ставропігійського інституту у Львові. Він презентував свій квартет Адамові Сапезі, про що свідчить автограф композитора: «I. Jaśnie Oświęconemu Księciu A. Sapieże J. O. K. Marszałkowi Wysokiego Sejmu Galicyjskiego najuniżenij poświęca Autor. Poznań 15/III–1866». Твір був присвячений «Галицькому товариству», а кошти з видавництва призначалися на підтримку голодуючих в Галичині у середині XIX ст., про що вказано на титульному аркуші.

Маргіналії

Цікаву сторінку Красічинської нотозбірні становлять чисельні магіналії, присвяти та дедикації. Інколи вони переростають у певний художній витвір, як, наприклад, ноти вокального терцету Марчелло ді Капуа (Кр. 245). Ноти прикрашені кольоровими стрічками, квітковими візерунками, мають фігурно вирізані краї.

Серед давніх записів знаходимо ліричні віршування на кшталт:

«Moia Jusiunia / Jak Anioł Ładna / Aniołej Piękność /
Wyrówna żadna / Dla samej Kochan.» (Кр. 124)

Або: «Bóg pomocą temu bywa, kto go na ratunek wzywa» (Кр. 146).

Трапляються також побутові записи, торгівельні рахунки, звіти. Так, на останній сторінці однієї з симфоній читаємо лист до «Серцем Коханої Пані Добродійки Аліції», в якому йдеться про неспроможність приїхати з відвідинами, натомість пересилаються в дарунок яблука, атлас, шитий золотом, та пір'я (Кр. 128).

Попередній аналіз Красічинської бібліотеки дає лише загальну характеристику нотної колекції. Натомість, багаті фонди архіву зберігають безліч цінного матеріалу, який ще вимагає свого детального дослідження. Особливий інтерес у цьому викликає діяльність галицьких митців, творчість яких була тісно пов'язана з традиціями домашнього музикування, а композиторська спадщина, без сумніву, приховує чимало музичних шедеврів.

